

[B] **MUZIEK VOORBIJ DE EINDSTREEP.
EEN NIEUWE BUNDEL VAN STEFAN HERTMANS**

Het leven is kort, zinloos en zelden aangenaam, de ziel van je geliefde is onkenbaar, je dierbaren sterven en alles wat je maakt, gaat kapot. Ofschoon de mensheid nog niet zo lang op deze aardkloot rondloopt, is het einde al in zicht. Kosmische processen zullen de zon en haar planeten spoorloos doen verdwijnen. Niets is blijvend. Sinds westerse intellectuelen niet alleen God hebben geschrapt, maar ook het Ware, het Goede en het Schone als naïeve illusies hebben ontmaskerd, zijn troost en verlossing slechts voorwaardelijk en voorlopig beschikbaar. Hoe te leven in dit onherbergzame heden? Ziedaar de schier onmogelijke opgave waarvoor de kunst en de filosofie zich geplaatt zien.

Van oudsher is de poëzie een medium dat én aan de zintuigen én aan het intellect appelleert. Ritme en klank raken de onderbuik, beeldtaal roept verdwenen, verre of gedroomde werelden op, retorische figuren zetten aan tot actie, verrassende ideeën prikkelen het denken. Maar een van de meest constante aspecten van poëzie is haar inbedding in een traditie. Gedichten hernemen eerdere gedichten, verwijzen naar vertrouwde structuren en spelen met oude mythen. Dat is enerzijds iets om moedeloos en wanhopig van te worden: blijkbaar zijn we niet in staat iets nieuws te bedenken en blijven we eeuwig, althans zolang als het duurt, in hetzelfde conceptuele labyrint gevangen. Anderzijds biedt het ook de geborgenheid van de herhaling. In die zin is poëzie lezen een onderdompeling in een traag evoluerende liturgie.

Stefan Hertmans (1951) is zich uitermate bewust van zijn schatplichtigheid aan de traditie. Als *poeta doctus* refereert hij aan de meest uiteenlopende elementen uit de westerse cultuurhistorie, van de Griekse mythologie tot Steely Dan, van Romeaanse kerkjes tot het uitgaansleven van Sydney, van Empedokles tot Leonard Nolens. De lezer wordt geacht die verwijzingen serieus te nemen, want ze dienen als tijdelijk archimedisches punt, ze bieden het houvast van coördinaten. Uitspraken over de wereld hebben immers alleen betekenis binnen een welomschreven context, en het is goed je te realiseren dat alles wat je zegt en denkt tot

op zekere hoogte bepaald is door je culturele achtergrond.

Hertmans' nieuwe bundel opent met een reeks van vier breed uitwaaierende gedichten, waarin de spreker zich op Sicilië bevindt en 's nachts naar de sterrenhemel kijkt. De reeks begint en eindigt met de schitterende regel "vanavond gaan de mieren met de sterren op café". De mens, ergens halverwege tussen mier en ster, weet zich, om met Lucebert te spreken, slechts "een broodkruimel op de rok van het universum", maar voor Hertmans is dat geen reden tot somberheid, hoogstens tot enige melancholie. Wij zijn "nog even een oeroud geheel, voordat / de draden knappen" en "voor even nog" behoedt het water uit de bijbelse rots ons voor verdorring. De mensheid moge een ondoorgrondelijk verschijnsel van tijdelijke aard zijn, de schoonheid van wat ons omringt, is overweldigend.

Er wordt veel afscheid genomen in deze bundel. Een moeder sterft, Eddy van Vliet en Hugo Claus worden herdacht, de dichter neemt alvast een voorschot op zijn eigen verscheiden, maar de afstandelijke, intellectuele toon werkt als een filter dat nauwelijks emoties doorlaat en deze hoogstens doet vermoeden. Suggestie, daar gaat het om bij Hertmans. Hoewel klankspel in zijn werk geen prominente rol speelt, schrijft hij graag over muziek, en dan bij voorkeur over doorwrochte klaviermuziek. Niet het geweld van Beethoven of Rachmaninoff dus, liever Couperin en de Goldbergvariaties van Bach. Een van de hoogtepunten van de bundel is een reeks van zes korte gedichten naar aanleiding van de zes 'kleine Klavierstücke' (1911) van Arnold Schönberg, die zo begint: "Het ijspaleis van de gevoeligheid / slaat als een winteradem op de notenbalk". Dit is het tweede gedicht:

Het hart dat naar abstracties zoekt
komt altijd in het eigen ritme aan:
zo tast hij, langzaam als in stippen,
de tertsen en de toetsen, de kleuring
van het ogenblik, en heft de hand
net voor ze zingt.

Hij neemt, zegt Hertmans, "de laatste sprong voorzichtig, / hier wordt muziek voorbij / de eindstreep voorbereid". Blijkbaar gaat het bij Schönbergs noten niet om wat je hoort, maar om

wat daarna komt, zoals ook Hertmans' poëzie soms pas gaat werken nadat je het boek hebt dichtgeslagen. Daardoor lijken muziek en taal hun eigen aanwezigheid te willen overstijgen, als betrof het een ziel die na de dood van het lichaam nog een tijdje actief blijft. Dat is een grote ambitie.

Een ander hoogtepunt is een reeks van zeven variaties op het requiem. Hoe ironisch en gefragmenteerd Hertmans soms ook kan schrijven, deze gedichten hebben een klassieke, monumentale allure. Dit is het leven of, wat hetzelfde is, het sterven: "Het is geen werk, daarom nooit af; / en toch zwoegt het ons door de adem, / en ligt het wakker zonder ons". Het "zuigt zich vol aan wat we leeg / dachten te zijn", het "galmt zonder geluid",

het schendt omdat we janken,
het trekt zich van zichzelf niets aan,
het doodt alleen maar en herstelt zich
zonder weten, zonder ons.

Enkele gedichten in *De val van vrije dagen* lijken te zeer gekoppeld aan een specifieke context die de lezer wordt onthouden, waardoor ze onverstaanbaar zijn, en hier en daar kan men zich afvragen of de verwijzing naar een obscure intertekst werkelijk iets toevoegt. Dat laatste doet zich voor bij een prachtig gedicht over een verwarde vrouw die alle decorum uit het oog heeft verloren, "haar oog op niets / en alles wat ontglipt, // scheldt ze ons uit, de heldere / waanzin als een sluier / om haar geest". Hertmans noemt haar Hipparchia, de naam van een Griekse filosofe uit de Cynische school, maar ik betwijfel of kennis van die achtergrond iets wezenlijks bijdraagt aan de confronterende zeggingskracht van het gedicht.

De beste gedichten zijn die waarin Hertmans zijn eruditie weet te bedwingen zonder ze te verloochenen. Naast een enigszins gekunsteld gedicht dat opzichtig schermt met Hegel en Osiris staat een bedrieglijk eenvoudig vers over een sneeuwbuï in het voorjaar:

Al wat erbij hoort hebben anderen
reeds lang voor ons vergeten:
de hagen, de gaten
in een wit geheugen,

het wegdommelen bij
een geschiedenis die
flakkert als een dovend vuur.

Misschien moet Hertmans zich de komende jaren toeleggen op het vergeten, als voorbereiding op het definitieve verdwijnen.

PIET GERBRANDY

STEFAN HERTMANS, *De val van vrije dagen*, De Bezige Bij, Amsterdam, 2010, 80 p.
